

بود از دونایب رئیس، چهارمنشی - و سه مباشر ابتدا شروع میکنیم بانتهای نواب رئیس و انتخاب آنها فردی خواهد بود قبلا يك نایب رئیس انتخاب شده و در ثانی نایب رئیس دیگر. (در این موقع اوراق آراء توزیع و چند نفری از نمایندگان برای اخذ مهره تفتیشیه و تسلیم اوراق رأی خود حرکت نمودند)

رئیس - قبل از آنکه بنده اعلام کنم نمی بایست تشریف بیاورید مراجعت کنید بنشینید و پس از اعلام تشریف بیاورید. (آقایان مزبور مراجعت و در کرسیهای خود جلوس نمودند)

رئیس - تکلیف رأی دادن اینست که هر يك از آقایان تشریف آورده بدو يك مهره تفتیشیه گرفته بعد از اخذ مهره رأی خود در ظرف نانی انداخته و بعد تشریف میآورند بالا مهره تفتیشیه در این ظرف که بالا گذارده شده میاندازند و بجای خود مراجعت مینمایند. (آقایان نمایندگان بترتیب مذکور رفتار نموده و برای استخراج آراء آقایان سلطان العلماء و آقا سید حسن مدرس و آقای وقار الملک بحکم قرعه معین و آقای وقار الملک مهره های تفتیشیه را شماره نموده و تعداد آن ۶۴ بود (آقای حاج آقا اجازه نطق خواستند از طرف آقای رئیس اجازه داده نشد و آقای وقار الملک اوراق را نیز شماره نموده ۶۴ عدد بود)

رئیس - آقای حاج آقا راجع بقرعه می خواستید چیزی بفرمائید؟

حاج آقا - خیر عرضی ندارم اشکالی بنظر بنده رسیده بود ماده دوم رفع آن اشکال را نمود. (آقای وقار الملک صورت آراء را قرائت نمودند و بطوریکه ذیلامندرج است نتیجه حاصل شد)

آقای امیر اعلم ۴۲ رأی - آقای مدرس ۹ رأی
آقای سردار معظم خراسانی ۳ رأی و ورقه سفید علامت امتناع ۳ رأی آقای مستوفی

الممالک ۲ رأی - آقای سلطان العلماء ۲ رأی - آقای میرزاهاشم آشتیانی ۱ رأی آقای نصرت الدوله ۱ رأی - آقای سلیمان میرزا ۱ رأی - آقای حکیم الملک ۱ رأی - آقای مصمصام السلطنه ۱ رأی - آقای مشیر الدوله ۱ رأی

رئیس - آقای امیر اعلم با کثرت ۴۲ رأی از ۶۴ نفر رأی دهندگان بسمت نیابت ریاست انتخاب شدند حالا شروع بانتهای نایب رئیس دیگر خواهد شد

امیر اعلم - اجازه میفرمائید؟

رئیس - بفرمائید.

امیر اعلم - از این حسن ظن آقایان نمایندگان بسیار متشکرم.

(مجدداً اوراق رأی توزیع گردید)

رئیس - آقایانی که رأی خودشان را نوشته اند تشریف بیاورند (آقایان نمایندگان بترتیب سابق الذکر مهره تفتیشیه اخذ و اوراق رأی خود را تسلیم نمودند و پس از شماره اوراق رأی و مهره های تفتیشیه تعداد هر يك ۶۳ و پس از استخراج

آراء بترتیب ذیل نتیجه حاصل گردید:

آقای مدرس ۳۹ رأی - آقای تدین ۸ رأی
آقای سلیمان میرزا ۳۱ رأی - آقای میرزاهاشم آشتیانی ۲ رأی - آقای مستوفی الممالک ۲ رأی - آقای آصف الممالک ۲ رأی - آقای حکیم الملک ۱ رأی - آقای حاج آقا شیرازی ۱ رأی - آقای عمید السلطنه ۱ رأی - آقای سردار معظم خراسانی ۱ رأی و ورقه سفید علامت امتناع ۳ رأی

رئیس - آقای مدرس با کثرت ۳۹ رأی از آراء ۶۰ نفر رأی دهندگان انتخاب شدند (گفته شد از شصت و سه نفر)

رئیس - سه نفر امتناع نبوده و ورقه سفید داده بودند (بعضی تصدیق نمودند)

مدرس - بنده کرا را از آقایان تقاضا کرده ام که مرا از این خدمت معاف دارند ولی چون مدت این انتخاب یکماه و نیم بیشتر نیست صلاح دید آقایان را قبول میکنم ولی در آینه امیدوارم مرا از این خدمت معاف فرمائید

رئیس - بنده نسبت بحق خودم از این رأی که آقایان داده اند متشکرم

نصرت الدوله - همه متشکرنم

رئیس - شروع بانتهای آقایان منشیان می شود چهارمنشی بانتهای جمعی باین معنی شود (در این وقت اوراق توزیع و اخذ آراء بعمل آمد)

رئیس - آقایان مستخرجین تشریف بیاورند. (آقایان مدرس و سلطان العلماء و وقار الملک حاضر و شروع به تعداد و استخراج آراء نمودند و نتیجه اینطور حاصل شد). مهره های تفتیشیه و اوراق رأی هر يك ۶۳

آقای آصف الممالک ۴۵ رأی - آقای امیر ناصر ۳۴ رأی - آقای سهام السلطان ۳۹ رأی - آقای ملک الشعراء ۳۰ رأی - آقای میرزا براهیم خان ۱۹ رأی آقای فهیم الملک ۱۶ رأی - آقای آقا میرزا ابراهیم قمی ۸ رأی - آقای شیخ الاسلام ملایری ۷ رأی - آقای بیان الدوله ۷ رأی - آقای عماد السلطنه طباطبائی ۴ رأی - آقای سلیمان میرزا ۳ رأی - آقای نصیر دیوان ۳ رأی آقای آقا میرزاهاشم آشتیانی ۲ رأی - آقای عمید الممالک ۲ رأی - آقای رکن الملک ۱ رأی - آقای تدین ۲ رأی - آقای منتصر الملک ۲ رأی - آقای مساوات ۱ رأی - آقای جلیل الملک ۱ رأی - آقای احتشام الدوله ۱ رأی - حاج میرزا اسدالله خان ۱ رأی - آقای سردار معظم خراسانی ۱ رأی - آقای مستشار السلطنه ۱ رأی - آقای وقار الملک ۱ رأی - آقای دکتر لقمان ۱ رأی - لایقره ۱ اسم - ورقه سفید علامت امتناع ۲

رئیس - ۳ نفر از آقایان منشیان با کثرت انتخاب شده اند که عبارتند از آقای آصف الممالک با کثرت ۴۵ رأی و آقای امیر ناصر با کثرت ۳۴ رأی و آقای سهام السلطان با کثرت ۳۹ رأی ولی منشی چهارمی چون اکثریت ندارد بایستی تجدید شود

چون فردا تعطیل و روز سه شنبه هم عید غدیر است و بایستی حضور اعلیحضرت همایونی مشرف شد جلسه آئینده بروز چهارشنبه باید موکول شود بعقیده بنده اگر آقایان موافق باشند خوبست تشکیل جلسه را بامروز عصر قرار بگذاریم تا یک نفر منشی و ۳ نفر مباشرین انتخاب شده و ضمناً در پایان آن از بعضی امورات فوری مذاکره شود. (جمعی تصدیق نمودند)

رئیس - پس جلسه امروز عصر دو ساعت قبل از غروب خواهد بود (مجلس نیم ساعت بعد از ظهر ختم شد)

صورت مشروح مجلس عصر مورخه یکشنبه ۱۶ ذی حجه ۱۳۰۲ مطابق ۲۹ برج اسد ۱۳۰۰

مجلس نیم ساعت قبل از غروب در تحت ریاست آقای موتین الملک تشکیل گردید (صورت مجلس صبح را آقای امیر ناصر قرائت نمودند)

رئیس - نسبت بصورت مجلس مخالفی نیست

آقا سید یعقوب - در صورت مجلس نوشته شده انتخبات مازندران خوب است نوشته شود انتخبات بارفروش

رئیس - صحیح است بارفروش نوشته خواهد شد

آصف الممالک - بعد از انتخاب سه نفر منشی در جلسه قبل آقای رئیس فرمودند که نسبت به يك نفر دیگر اکثریت حاصل نشده و باید در ثانی رأی گرفته شود این مسئله نوشته نشده

رئیس - این فقره هم اصلاح میشود دیگر اعتراضی نیست (گفته شد خیر)

رئیس - صورت مجلس با این دو فقره اصلاح تصویب شد - دستور امروز انتخاب يك نفر منشی و سه نفر مباشر میباشد ولی قبلاً (اگر مخالفی نباشد) نسبت به رایبورت شعبه راجع بنمایندگی آقای آقا میرزا طاهر تنکابنی که قرائت شده بود و آقای محمد هاشم میرزا مخالف بودند چون رفع سوء تفاهم آقای محمد هاشم میرزا شده است رأی گرفته شود (بعضی تصدیق نمودند)

رئیس - آقای محمد هاشم میرزا اظهاری دارید

محمد هاشم میرزا - بلی البته خاطر آقایان مسبوق است که چند روز قبل بنده با انتخبات آقای تنکابنی مخالفت کردم و تقاضا کردم کمیسیون تعیین شود که اظهارات خود را در آن کمیسیون بعرض آقایان برسانم یا قانع شوم یا اگر قانع نشدم بر مخالفت خود بیفزایم و فعلاً بطور مختصر عرض میکنم که مخالفت بنده در مورد نمایندگی آقای میرزا طاهر برای این بود که شنیده بودم معزای الهیه رئیس کمیته دموکرات بوده اند و بیانیه صادره از کمیته را که راجع بتصویب قرارداد بوده امضاء کرده اند و چون امضاء چنین بیانیه را بنده مضر و منافی بامصالح

ملکنتی و مخالف عقیده و جمعیت دموکرات میدانستم با صلاحیت نمایندگی منافعی بوده باین مناسبت بنا نمایندگی آقای تنکابنی مخالفت کرده و مطابق رای مجلس شورای ملی رجوع بکمیسیون گردیده که از طرف مجلس بقرعه تعیین شد آقای تنکابنی حاضر شده و اظهار داشتند که هم چه نوشته را امضاء نکرده اند و عقیده هم بانقاد قرار داد نداشته و ندارند و اصلاً منتخب از جمعیت کمیته دموکرات نبوده اند در اینصورت البته زمینه مخالفت بنده از بین میرود

رئیس - پس در اینصورت دیگر اعتراضی نیست .

حاج آقای شیرازی - بعد از آنکه ایشان قانع شدند دیگر مخالفی نیست .

رئیس - پس رای میگیریم بنمایندگی آقای آقا میرزا طاهر تنکابنی آقایانی که نمایندگی ایشان را تصویب میکنند قیام فرمایند (اکثر نمایندگان قیام نمودند)

رئیس - تصویب شد حالا باید یک نفر مذنبی انتخاب شود (اوراق رای توزیع شد)

رئیس - آقایان ممکن است تشریف بیاورند و اوراق آراء خود را بدهند (در این وقت اخذ آراء بعمل آمده - آقایان مدرس - سلطان العلماء و وقار الملک مهره های تفتیشیه و اوراق رای را تعداد نموده و پس از قرائت آراء بطزری که ذیلامندرج است نتیجه حاصل گردید)

عده آراء و مهره های تفتیشیه هر يك ۵۸ آقای ملك الشعراء ۳۳ رای - آقای فهیم الملك ۱۷ رای - آقای بیان الدوله ۳ رای آقای میرزا ابراهیم قمی ۱ رای ورقه سفید ۴

رئیس - عده رای دهندگان ۴۵ نفر بوده اند چون از ۵۸ نفر چهار نفر رای نداده اند آقای ملك الشعراء با کثرت ۳۳ رای انتخاب شدند حالا باید آقایان سه نفر مباشر با انتخاب جمعی انتخاب فرمایند اوراق رای توزیع شد .

رئیس - آقایانی که رایشان حاضر است ممکن است تشریف بیاورند و آراء خود را بدهند (اخذ آراء بعمل آمد)

رئیس - چون آقای مدرس غایب هستند یک نفر دیگر بجای ایشان معین میشود (آقای جلیل الملك بحکم قرعه معین و بانفاق آقایان و قار الملک و سلطان العلماء اوراق آراء و مهره های تفتیشیه را تعداد و پس از استخراج آراء بترتیب ذیل نتیجه حاصل گردید) عده آراء و مهره های تفتیشیه هر يك ۵۸

آقا شیخ محمد جواد ۴۳ رای - آقای ارباب کیخسرو ۴۰ رای - آقای رفعت الدوله ۲۶ رای آقای حاج میرزا اسدالله خان کردستانی ۲۶ رای - آقای امین التجار ۴ رای - آقای میرزا ابراهیم قمی ۵ رای - آقای عمید الممالک ۳ رای آقای منتصر - الملك ۴ رای - آقای احتشام الدوله ۳ رای آقای دکتر لقمان ۲ رای - آقای معتمد الدوله ۱ رای آقای حاج شیخ اسدالله يك رای ورقه سفید علامت امتناع ۳

رئیس - برای دو نفر اکثریت حاصل شده از این قرار که ۵۵ نفر رای داده اند آقای ارباب

کیخسرو با کثرت ۴۰ رای و آقای آقا شیخ محمد جواد با کثرت ۴۳ رای انتخاب شدند ولی برای سومی باز تجدید انتخاب بعمل آید (مجدداً اوراق آراء توزیع گردید)

رئیس - آقایانی که رایشان حاضر است ممکن است تشریف بیاورند (اوراق آراء ماخوذ و مجدداً تعداد و استخراج آراء بتوسط آقایان سلطان العلماء و خلیل الملك و وقار الملک بعمل آمده نتیجه اینطور حاصل شد)

عده مهره های تفتیشیه و اوراق آراء هر يك ۵۸ آقای حاج میرزا اسدالله خان ۲۶ رای - آقای رفعت الدوله ۲۴ رای - آقای احتشام الدوله ۲ رای آقای امین التجار ۲ رای - آقا میرزا ابراهیم قمی ۱ رای - ورقه لایقره ۱ ورقه سفید ۳

رئیس - نتیجه حاصل نشد اولاً برای این که عده آراء کافی نیست و ثانیاً از ۵۸ نفر چهار نفر رای نداده اند عده کثانی نبود و اگر یکی از آقایان هم دارای سی یا ۳۵ رای بودند معذالك انتخاب نمیشد پس می ماند برای جلسه آتی - آقای سردار معظم راجع به انعقاد عهد نامه بین ایران و چین اظهاری دارند اگر مخالفی نیست اظهارشان را بفرمایند (اظهاری نشد)

رئیس - تشریف بیاورید ،

سردار معظم - مطلب بنده مختصر است

در شماره ۲۵ ستاره ایران که اینجا موجود است بتاريخ دوازدهم ذی حجه بنده خواندم عهدنامه مابین دولت ایران و دولت چین بنمایندگی آقای منعم الدوله وزیر مختار ایران دررم منعقد شده است بنده اساساً موافق هستم که دولت ایران باید باتمام دول دنیا دارای عهدنامه بشود و روابط سیاسی پیدا کند و تصور میکنم در این موضوع مترجم عقاید و احساسات تمام نمایندگان مجلس خواهم بود و میگویم که بنا اصل معاهده ما کاملاً همراهی داریم چیزی که بنده را مجبور کرده است که اینجا آمده و این عرایض را بکنم فقط لزوم مراعات قانون اساسی و قوانین عادی مملکت است خود من می فهمم چرا قوانین يك قدری محفوظ نمی ماند زیرا طول مدت دوره فترت احترام قوانین را از خاطرها برده و کافه مثل این است که ما فراموش کرده ایم که قوانین داریم که حفظ احترام آنها بر ما واجب است و بعقیده بنده اولین و مهمترین وظیفه و تکلیف مجلس شورای ملی این خواهد بود که همیشه دیده بان و قراول حفظ قوانین باشد و در هر موردی که نقضی نسبت بقانون اساسی و قوانین عادی مملکت پیدا شود باید فوراً متذکر شده یاد - آوری و اخطار کند وظیفه مجلس شورای ملی این است که بملت ایران خاطر نشان کند که قانون حاکم منحصر بفرد ما است لاغیر قانون باید محترم و محفوظ باشد و بالاخره ما باید این اصل را بملت ایران خاطر نشان کنیم که متابعت از خلاف قانون خود در حکم ارتکاب خلاف قانون است و نباید زیر بار ارتکاب خلاف قانون رفت اصل ۲۴ قانون اساسی معین کرده است هر معاهده که منعقد میشود اعم از اینکه مجلسی موجود یا درغیاب مجلس باشد در هر موقعی از مواقع زندگانی این مملکت که باشد مادام که بتصویب مجلس شورای ملی نرسد از درجه اعتبار

ساقط و در حکم صفر است و هیچ اعتبار ندارد بنابراین بنده از کرسی مجلس شورای ملی (نظر باین که در اینجا هنوز يك مخاطبی ندارم که باو خطاب کنم) همین طور فریاد میکنم و از رئیس محترم مجلس استدعا میکنم که نظر من را از مجاری که خودشان مقتضی میدانند بسمع کسانی که صلاحیت دار این کار هستند برسانند که اصولاً هیچ معاهده تا بتصویب مجلس نرسد مطابق اصل ۲۴ قانون اساسی اعتبار ندارد بنابراین بامحرز بودن این اصل اگر دولت ما میخواهد معاهده با جمهوری چین داشته باشد (من خودم کمال موافقت را باصل مطلب دارم) باید آن معاهده را به مجلس بیاورد اگر مجلس تصویب کرد آنوقت اعتبار خواهد داشت والا باز تکرار میکنم که هیچ معاهده و قراردادی اعم از اینکه بندها هم بشود اعتبار نخواهد داشت و ملت ایران اورا قبول نمیکند مگر آنکه بتصویب مجلس شورای ملی برسند (مجلس تصدیق نمودند)

رئیس - همانطوریکه اظهار فرمودند انعقاد قرار داد بدون تصویب مجلس شورای ملی مخالف قانون اساسی است و مطلب طوری واضح است که اگر فرضاً ایشان هم اظهار نمی نمودند بنده تکلیف خودم را میدانستم که به هیئت دولت تذکر بدهم فقط سوء تفاهمی که تولید شده این است که همانطور که آقای سردار معظم اظهار فرمودند پس در پی دوره های فترت پیش آمده و بعضی قوانین موقتی وضع گردیده و تقریباً رعایت قوانین اساسی و بعضی قوانین دیگر نکرده اند ولی بعدها انشاء الله رعایت خواهد شد مسئله دیگر این که هم آقای حاج آقا ز بنده تقاضا کردند که در اولین جلسه رسمی بایشان اجازه داده شود نطقی راجع به سیاست خارجی و داخلی و رویه و مسلک خودشان و اصلاحاتی که در مکتب باید بشود بنمایند بنده عرض کردم که منوط با اجازه مجلس است و چون غرض ایشان این است که در جلسه دیگر نطقشان را بیان نمایند وظیفه بنده این است که از حالا رای بگیریم که اگر مجلس رای داد جز دستور بشود

حاج آقا - اجازه میفرمائید بنده در این زمینه عرایضی بکنم .

رئیس - بفرمائید .

حاج آقا - بنده مدت های مدید در تمام ایام دوره فترت آرزو میکردم که يك موقعی موفق بشوم در این مقام رسمی اصلاحات لازمه که در نتیجه تجربه دوازده ساله حاصل کرده ام و بنظر خودم لازم و الزام از هر اقدامی برای دولت است می توانم عرضه داشته و به نمایندگان محترم ملت پیشنهاد کنم و چون در آن زمینه در سابق هم مذاکراتی نکرده ام این را مسلک و رویه و عقیده خودم میدانم بنده یقین دارم که اصول اصلاحات را البته تمام افراد آقایان و کلامی دانند ولی چون در نظامنامه مجلس شورای ملی همچه ماده پیش بینی نشده بود که اگر یک نفر وکیل اصلاحاتی در نظر داشته باشد و بخواهد بیان کند در تحت چه عنوان باید باشد از این جهت تقاضا کردم که در اولین موقع افتتاح رسمی پارلمان آقایان این اجازه را بمن بدهند و این مساعدت را با بنده بفرمایند که بنده يك سلسله مطالب لازمه که یقین دارم خود آقایان هم يك قسمت از آنها را تصدیق می کنند بیان

کنم و چون اولین وظیفه مجلس را اقدام در آن اصلاحات میدانم باین جهت از آقای رئیس تقاضا کردم که علی الاصول به بنده اجازه بدهند ولی چون فرمودند در نظامنامه این مسئله پیش بینی نشده و بسته به رای مجلس شورای ملی است این است که عجلالتا از آقایان و کلا تقاضا میکنم که اجازه بفرمایند یک سلسله عقاید و اصلاحاتی را که بنظر مرسیه خدمتشان عرض کنم و اگر تصدیق فرمودند ممکن است باینده در اجرای آن اصلاحات مساعدت کنند این است استدعای بنده از تمام رفقای خودم .

رئیس - بنده خدمتشان عرض کردم در موقعی که هیئت دولت انتخاب میشوند و به مجلس تشریف می آورند و پروگرام خود را تقدیم می نمایند آن موقع موقعی است که از همه چیز چه از داخل و چه از خارج میشود حرف زد معنی آن چون ایشان اینطور تقاضا نمودند لذا بنده باید رای بگیرم .

حاج آقا - علت تقاضایم را عرض کردم چون راجع به هیئت دولت نیست مسلک و رویه خود را می خواهم اظهار کنم .

رئیس - آقای حاج شیخ اسدالله (اجازه)
حاج شیخ اسدالله - بنده اساسا عقیده دارم که آقایان نمایندگان نظریات خود را در مجلس اظهار و مشی سیاسی خود را اعلام کنند لکن اینکه آقای حاج آقا فرمودند که در نظامنامه پیش بینی نشده تصور میکنم در نظامنامه پیش بینی شده زیرا در تحت عنوان طرح قانونی نظامنامه بنمایندگان حق داده است که نظریات اصلاح طلبانه خودشان را بعنوان طرح قانونی به مجلس پیشنهاد کنند و الا فقط یک اظهاراتی در مجلس بشود چه نتیجه دارد و فرض بنده یک عقایدی

راجع باصلاحات دارم و خیلی هم برای مملکت مفید است همینقدر که اینجا اظهار کردم رسمیت ندارد باید بمجلس پیشنهاد بشود تا مجلس در آن زمینه مذاکره کرده سپس رای گرفته و بموقع اجرا عمل گذارده شود و الا همینکه آقا فرمایشاتی فرمودند نتیجه عملی ندارد و فقط اظهار کردن کافی نیست و باید پیشنهاد بشود اگر چه ممکن است در ضمن پروگرام وزراء هم مقاصد خودشان را بکنجاندند اگر صورت نگرفت باز بعنوان طرح قانونی پیشنهاد بکنند و در مجلس رای گرفته شود تا عنوان قانونی پیدا کرده و اجرا شود و باز هم عرض میکنم اگر بخواهند اظهاراتی کنند بنده مخالف نیستم و البته تمام نمایندگان باید اجازه داده شود که راجع به مملکت هر چه صلاح و خیر اندیشی میدانند اظهار نمایند مطلب واضح است و پیش از اینهم مذاکرات لازم نیست .

رئیس - آقای سردار معظم (اجازه)
سردار معظم - بنده عرض میکنم که مطلب را باید تفکیک کرد یعنی مطالبی که منحصر و محدود میشود به عقاید سیاسی یکنفر نماینده البته این آزادی را بهر یک از نمایندگان باید داد بدون اینکه سایرین حق مداخله و بحث در آن را داشته باشند و بالاخره بعقیده بنده آقای رئیس هم بدون مراجعه بمجلس میتوانند اجازه بدهند که یکنفر

نماینده در اول جلسه یا در آخر جلسه عقاید سیاسی خود را اظهار نماید و بگوید من فلان کس هستم که اینطور عقاید دارم و ما هم میشنوم منتهی داخل بحث نمی شویم اگر اینطور است بعقیده بنده باید اجازه داد و در هر موقع هر یک از نمایندگان چنین تقاضائی میکنند باید سایر آقایان نمایندگان محترم هم با او مساعدت بکنند اما اگر قضیه طرفی پیدا بکنند که بالاخره تصدیق مطلب عنوان شده موکول باعمال تبادل نظر شود آنوقت این تقاضای رفیق محترم خود آقای حاج آقا را زود میدانم زیرا بیاناتی که ایشان میفرمایند کی جواب ایشان را میدهد و منجر بچه نتیجه خواهد شد مطلب باید تفکیک شود مطلبی را هم که آقای حاج شیخ اسدالله فرمودند که نمایندگان بواسطه طرح های قانونی میتوانند مطالب خودشان را پیشنهاد کنند و نظریات خود را بعرض مجلس شورای ملی برسانند اینطور نیست زیرا خیلی مطالب و نظریات هست که در ضمن طرح قانونی نمیشود پیشنهاد کرد زیرا هر کس یک عقاید و نظریاتی دارد نمیشود آنرا طرح قانونی قرارداد حالا اگر شق ثانی را آقای حاج آقا معتقد هستند خوب است از ایشان تقاضا نمایم که اظهار مطلب خودشان را موکول بکنند بیکى از دو مورد یکی همانطور که آقای رئیس فرمودند در موقعی که پروگرام هیئت دولت در اینجا بیان میشود نمایندگان محترم آزاد هستند در ضمن مذاکره در کلیات پروگرام هر هیئت دولتی در هر موضوع مداخله و مذاکره نمایند و عقاید خودشان را بیان نمایند و من شخصاً عقیده دارم که از این موقع نزدیکتر هم هست و آن موقعی است که خطابه در جواب نطق اعلیحضرت همایونی از طرف مجلس شورای ملی ارسال میشود در آن موقع هم نمایندگان محترم حق خواهند داشت عقاید خود را بیان کنند زیرا خطابه که از طرف مجلس بعرض اعلیحضرت همایونی تقدیم میشود فقط جنبه تشریفاتی ندارد یادداشت و فهرست مطالبی است راجع به پروگرام آتی مجلس در این مورد هم نمایندگان محترم باز میتوانند عقیده سیاسی خود را بیان کنند و عقیده خود را طرح نمایند حالابسته بنظر آقای حاج آقا است که نظریات و مطالب خود را تفکیک نمایند اگر نظرشان به شق اول است البته نمایندگان محترم هم نمیتوانند مخالفت کنند و این حق برای ایشان هست و اگر شق ثانی است مختارند که در هر یک از دو مورد که عرض نمودم عقاید خود را اظهار نمایند .

حاج آقا - اجازه میفرمائید بنده توضیحاتی بدهم .

رئیس - بفرمائید .
حاج آقا - بنده کاملاً تمام این ترتیبات را میدانم و آن موادی را هم که آقای حاج شیخ اسدالله فرمودند مخبر هستم و خوب میدانم ولی همانظوری که آقای سردار معظم فرمودند بنده حق دارم عقاید

سیاسی خودم را به اولین موقع امکان در مجلس شورای ملی عرض کنم و چون بنده خودم را موظف بیک وظایف و تکالیفی میدانم باین جهت در اولین حلقه زمینه نظریات خودم را باید بعرض عموم آقایان نمایندگان بلکه عموم ملت برسانم و مسلک سیاسی خود را عرضه بدارم که عقیده ام این است و این حق را برای تمام نمایندگان محترم معتقدم و عرض کردم چون در نظامنامه مجلس شورای ملی پیش بینی نشده و ممکن بود آقایان بگویند در نظامنامه چنین ماده ای نیست و باید رای گرفت از این جهت این تقاضا را کردم و الا بنده معتقدم که آقایان نمایندگان نباید و حق هم ندارند که جلوگیری از اظهار عقیده یکنفر و کیل بکنند بنده فقط میخواهم عقاید سیاسی خودم را اظهار کنم نه از خطابه که بحضور شاه عرضه میشود و نه در پروگرام هیئت وزراء نمیخواهم عرایض سیاسی خودم را اظهار و از حق خود استفاده کنم .

رئیس - میدانید اظهار و انتشار عقیده باید در خارج و در جراید بشود اگر بنا شود هر یک از آقایان و کلاء بخواهند عقاید سیاسی خودشان را در اینجا بیان کنند تقریباً باید شصت روز متوالیا مجلس وقت خود را صرف اینکار بکنند معذالک بنده حرفی ندارم رای میگیریم اگر آقایان اجازه دادند در جلسه آتی میتوانیم عقاید خود را بیان کنیم آقایانی که تقاضای آقای حاج آقا را تصویب میکنند قیام نمایند (عده قلیلی قیام نمودند)

رئیس - تصویب نشد ، چون پس فردا روز عید است و باید از طرف مجلس هیئتی برای شرفیابی حضور اعلیحضرت معین بشود چنانچه چند روز قبل هم بقرعه معین شدند اگر حالا هم آقایان تصویب میکنند شش نفر بقرعه معین شود (بعضی تصدیق نمودند آنای سهام السلطان استقراع و اسامی ذیل استخراج شد) آقای معتمد السلطنه

رئیس - غائبند .
آقای حائری زاده - آقای عماد السلطنه نماینده اصفهان - آقای میرزا ابراهیم خان مسلک آرائی - آقای امیر اعلم (گفته شد جزء هیئت رئیسه هستند حساب نمیشود) آقای آقاسید حسن مدرس (گفتند حساب نمیشود) آقای حاج آقای شیرازی - آقای مشیرالدوله - آقای رفعت الدوله
رئیس - دستور جلسه آتی قسم یاد کردن نمایندگان است ولی قبل از قسم یاد کردن اعتبار نامه هائی که الان قرائت میشود هر چند راپورتهای آنها حاضر نیست ولی این را عرض میکنم برای اینکه آقایان روسای شعبات را دائر کنند و قدری سعی و اهتمام بشود که بیش از این اعتبار نامه ها در شعبات نماند اعتبار نامه های آقایان نظام الدوله فتح الدوله - شیخ الاسلام نماینده اصفهان - امین التجار - آقاسید محمد باقر دست غیب - و کیل الملک نماینده کردستان - قوام الدوله - حاج میرزا علی محمد دولت آبادی - سردار جنک - هر یک حاضر شود جزء دستور خواهد بود .

سردار معظم - بنده بنظر میآید از طرف مجلس اعتبارنامه دست غیب برگشته است به شعبه

برای تحقیقات مجلسی .

رئیس - رفته است برای تحقیقات مجلسی ولی تا بحال تحقیق نشده است و اگر بنده جزء دستور نگذارم و تأکید نکنم ممکن است تا یکماه دیگر هم تحقیق نشود در شعبه بماند .

سردار معظم - بنده از این نقطه نظر عرض کردم که شعبه خیال نکند که دیگر محتاج به تحقیقات مجلسی نیست و باید راپورت بدهند از این نقطه نظر بود که عرض کردم

آقاسید یعقوب - بنده اجازه میخواهم رئیس - بفرمائید

آقاسید یعقوب - بنده خیلی متأسف هستم در وقتی که آقای حاج آقا اجازه خواستند بنده هم اجازه خواستم یا منشی ها ننوشتند یا آقای رئیس اجازه ندادند در هر حال متأسفم که چرا به بنده اجازه داده نشد .

رئیس - منشی ها نوشته اند ولی اگر بنا شود از هر موضوع جزئی ده یا پانزده نفر بخواهند حرف بزنند البته تصدیق خواهید فرمود که تا هفت و هشت ساعت از شب گذشته باید اینجا بنشینیم و حرف بزنیم در یک موضوعی که مورد بحث میشود ۳ چهار نفر که مذاکره کردند و مذاکرات طول کشید بنده از مجلس میبرسم که مذاکرات کافی است یا نه اگر مجلس کافی دانست حق نطق از اشخاصی که اجازه خواسته اند سلب میشود ترتیب مجلس این است

آقا سید یعقوب - این فلسفه فقط ر باره بنده است یا باینده ر باره همه باشد و الا بنده قبل از حاج آقا و سردار معظم اجازه خواسته بودم .

رئیس - این فلسفه ر باره تمام آقایان رعایت میشود حتی اینکه جناب عالی اغلب بدون اجازه نطق میکنید و باز چیزی گفته نمیشود جلسه آتی روز چهارشنبه ۳ ساعت قبل از ظهر خواهد بود

(مجلس يك ساعت و نیم از شب گذشته ختم شد)

صورت مشروح مجلس یوم چهارشنبه ۱۹ ذیحجه الحرام سنه ۱۳۲۹ مطابق اول سنبله ۱۳۰۰

مجلس یکساعت و نیم قبل از ظهر در تحت ریاست آقای موتمن الملك تشکیل یافت (سورت مجلس عصر یوم یکشنبه شانزدهم را آقای آصف الممالک قرائت نمودند)

رئیس - نسبت بصورت مجلس مخالفی نیست .

سردار معظم - بنده بصورت مجلس ایراد دارم یکی راجع به بیانات آقای رئیس است در زمینه اظهارات بنده چون ایشان فقط اکتفا فرمودند به اینکه بگویند مطلب بقدری واضح است که اگر فلان هم متذکر نمیشد من خودم اقدام میکردم بلکه بقیه هم داشت و آن این بود که آقای رئیس فرمودند این پیش آمدها بواسطه عدم اجرای قوانین در مدت مدیده دوره قنوت حاصل شده این مطلب خیلی مهم است و باید نوشته شود مطلب دیگر راجع به اظهار بنده در زمینه بیان آقای حاج آقا است عبارتی که در صورت مجلس نوشته شده اینطور است که مادام که نماینده طرفی نداشته باشد در اظهار عقیده خودش